Egidijus Šatavičius

Rėkučių 2-osios senovės gyvenvietės tyrimai

2007 m. buvo tęsiami Rėkučių 2-osios senovės (akmens amžiaus) gyvenvietės archeologiniai tyrimai. Rėkučių 2-oji senovės gyvenvietė (Švenčionių r., Švenčionėlių sen.) yra maždaug 1,17 km į ŠR nuo Kretuonėlės ištakų iš Kretuono ežero, apie 1,14 km į PR nuo geležinkelio Vilnius–Daugpilis, apie 0,66 km į Š–ŠR nuo Vajuonėlės įtekėjimo į Kretuono ežerą, apie 0,27–0,3 km į ŠR nuo Kretuono ežero, apie 140 m į ŠV nuo Rėkučių 1-osios senovės gyvenvietės (AR-1758). Gyvenvietė įkurta Kretuono ežero ŠR pakrantėje, ties kranto vingiu, ant antros–ketvirtos limninės–limnoglacialinės kilmės terasų, kurios čia yra padengtos 0,2–3 m storio smėlio sluoksniu, po kuriuo slūgso apskalauta rudos spalvos morena. Tačiau už gyvenvietės ribų šių aukštesnių terasų paviršiai yra molingi.

Gyvenvietės paviršius labai raižytas: jis kiek lygesnis tik P dalyje, o ŠV–ŠR kryptimis staigiai aukštėja iki 5–6 m. Be to, gyvenvietės centrinės dalies V puse eina senoji raguva, kuria kadaise tekėjo upeliukas. Gyvenvietė užima apie 230x150 m dydžio plotą buvusio statoko krantinio darinio viršuje, jo šlaite ir papėdėje.

Šis objektas yra zonoje, kurioje gausu archeologijos paminklų. Vien tik 2 km spinduliu yra 20 stambių senovės gyvenviečių (Pakretuonės 1–7, Rėkučių 1 ir 3, Rėkučių–Vajuonio ežero 1, Žemaitiškės 1–7, Reškutėnų–Kretuono ežero 1, 3), 4 pilkapynai (Rėkučių–Pakretuonės, Rėkučių–Paversmio 1–2, Paversmio–Pavajuonio) bei Rėkučių–Pavajuonio gynybinis įrenginys ir keletas naujų archeologijos objektų.

Gyvenvietės teritorija gerokai apardyta XX a. aštuntame dešimtmetyje melioruojant, kai buldozeriu buvo nustumdytas ir niveliuotas vietovės paviršius, užpilta ir sulyginta buvusio upelio vaga. Autoriui prieš keletą metų išvalius apleistus dirvonuojančius laukus nuo krūmų, šiuo metu bemaž 3/4 paminklo teritorijos užpima šienaujamos pievos, o likusi teritorijos dalis apaugusi mišku (įvairaus dydžio medžiais ir krūmais).

Gyvenvietė surasta XX a. 9-ojo dešimtmečio viduryje ariamos dirvos paviršiuje aptikus titnago radinių. Tada manyta, kad po 20–30 cm storio armeniu vietomis dar gali būti išlikęs plonas kultūrinio sluoksnio apatinis horizontas arba bent jau įgilintų į įžemį įvairių objektų apatinės dalys. Tai iš dalies patvirtino gyvenvietės P (žemutinėje) dalyje iškastas šurfas. 1987 m. ši gyvenvietė įtraukta į NKVR, suteikiant jai AR-1757 numerį. 1986–1992 m. dalis gyvenvietės teritorijos intensyviai arta. Dirvos paviršiuje surinkta titnago radinių, kurie preliminariai datuoti 2 laikotarpiais – vėlyvuoju paleolitu–ankstyvuoju mezolitu ir vėlyvuoju mezolitu–neolitu.

Po intensyvaus ir ilgalaikio arimo manyta, kad gyvenvietė beveik visiškai sunaikinta. Tačiau siekiant išsiaiškinti tikrąją objekto vertę bei pradėjus rengti Kretuono regiono archeologijos atlasą buvo nuspręsta šioje gyvenvietėje atlikti platesnio masto archeologinius tyrimus. Todėl 2006 m. archeologinių tyrimų metu, siekiant išsiaiškinti kultūrinio sluoksnio pobūdį bei jo išlikimą, daugmaž centrinėje ir V gyvenvietės dalyje buvo ištirtos 2 perkasos (~90 m viena nuo kitos). Perkasa 1 matuota gyvenvietės centrinėje dalyje, šlaito, apaugusio pušynu, apatinėje dalyje, palei lauko keliuką. Ji yra 40 m^2 dydžio (10x4 m). Perkasa 2 matuota gyvenvietės V dalyje, t. y. ant kitapus

1 pav. Rėkučių 2-oji gyvenvietė. Perkasos vaizdas tyrimų metu. E. Šatavičiaus nuotr.

2 pav. Rėkučių 2-oji gyvenvietė. Perkasos vaizdas ištyrus iki įžemio (~35–45 cm gylis). Įžemyje atidengti perplautos morenos ir aleuritingo smėlio raštai, susiformavę ankstyvajame nuledėjimo laikotarpyje. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 1. Rėkučiai 2nd settlement. A view of the trench during the excavation.

Fig. 2. Rėkučiai 2nd settlement. A view of the trench excavated down to sterile soil (~35–45 cm deep). Washed moraine and aleurite sand patterns, which had formed during an early glaciation, were uncovered in the sterile soil.

raguvos esančios kalvos viršutinės aikštelės pakraštyje. Pastaroji perkasa yra 20 m^2 dydžio (5x4 m). Tyrimų metu aptiktas gyvenvietės kultūrinis sluoksnis su gausiais titnago bei pavieniais keramikos radiniais, datuotinais įvairiais akmens amžiaus bei vėlesnių epochų laikotarpiais (žr. *ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 46–49).

2007 m. buvo tęsiami šios gyvenvietės archeologiniai tyrimai. Siekiant ištirti labiausiai ilgalaikio arimo suniokotą gyvenvietės teritorijos dalį, vertybės V dalyje, ant kitapus raguvos esančios kalvos buvo ištirta viena perkasa. ***Perkasa 3*** yra 5x4 m dydžio (20 m^2). Ji savo V kraštine jungiasi su perkasos 2 R kraštine ir yra nutolusi nuo perkasos 1 apie 86 m.

Perkasos paviršius apylygis, ties viduriu truputį įdubęs bei žemėjantis P kryptimi. Šiomis kryptimis atitinkamai kito ir viršutinių sluoksnių litologija. Perkasoje stebėta tokia stratigrafija. Viršuje buvo velėna ir perartas tamsiai pilkas smėlingas dirvožemis (iki 17–27 cm storio), žemiau slūgsojo rudos spalvos (dalinai perplauta) morena – įžemis. Tačiau perkasos PV ir P pusėse po armeniu dar aptiktas ir gelsvas-balkšvas aleuritingas smėlis (įžemis, iki 15–60 cm storio). Taigi tirtoje perkasoje jokio išlikusio kultūrinio sluoksnio nerasta (1–2 pav.). Jis sunaikintas ilgalaikio arimo metu. Kadangi perkasos įžemį didžiojoje jos dalyje sudaro itin kieta apskalauta morena, tai jame neaptikta jokių su buvusiu senuoju apgyvendinimu sietinų dėmių ar duobių žymių-kontūrų. Įžemio viršutinėje dalyje aptikta keletas stambokų rieduliukų.

Iš viso archeologinių tyrimų metu surasti 159 labai smulkūs titnago radiniai. Dauguma (apie 90 %) surastų titnago radinių ne didesni kaip 1 cm^2. Tai, matyt, nulėmė didelis titnago žaliavos stygius. Be to, daugelis radinių aplaužyti ilgalaikio arimo metu. Dėl šių paminėtų priežasčių, titnago radinius tipologiškai identifikuoti yra sunku. Apie 22 % visų titnago radinių yra pabuvoję ugnyje. Kadangi šioje tirtoje perkasoje gyvenvietės kultūrinis sluoksnis buvo sunaikintas ilgalaikio arimo, todėl visi radiniai slūgsojo viršutiniame ariamame pilko dirvožemio sluoksnyje. Likusiuose sluoksniuose jokių radinių neaptikta.

Titnago radiniai yra pagaminti iš gana geros kokybės pilkos spalvos bet įvairių atspalvių atvežtinio titnago. Keli radiniai buvo pagaminti ir iš raudono titnago. Daugiau nei 60 % visų titnago radinių yra pasidengę įvairaus storio melsva-balta patina. Perkasoje radiniai pasiskirstę netolygiai. Jų kiekis nežymiai didėjo Š kryptimi, t. y. spėjamo senovės gyvenvietės centro link. Kokių nors stambesnių radinių sankaupų neaptikta.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė nuoskalos ir atplaišos (84,3 %), kurios dažniausiai itin smulkios, tuo tarpu skeltės ir jų dalys tesiekė tik 11,3 %. Skaldytinių nerasta, aptiktos tik 2 stipriai sunaudotos jų šerdys. Sprendžiant iš aptiktų skelčių ir nuoskalų formos bei negatyvų kiekio ir jų išsidėstymo galima teigti, kad gyvenvietėje naudoti vienagaliai (kūginiai, laibieji, su rankenėle) skaldytiniai. Dirbinių aptikta nedaug: rastas 1 ašmenėlio fragmentas, 1 gremžtukas, 1 nenustatyto dirbinio fragmentas ir 2 specialios paskirties dirbiniai. Tyrimų metu rastas ir vienas akmeninis radinys. Tai visame paviršiuje apskaldytas dolomitingos (?) uolienos rieduliukas.

Manoma, kad didžioji dalis titnago radinių datuotini mezolito–neolito pirmosios pusės laikotarpiu (su įvairaus storio patina ir dalis be jos) ir priskirtini Kundos bei Narvos kultūroms. Tačiau galima rasti ir vėlyvajam paleolitui bei neolito pabaigai–bronzos am-

žiaus pradžiai būdingų bruožų. Tad kol kas tikslesnė šių radinių chronologinė ir kultūrinė priklausomybė dėl mažo ištirtumo nėra aiški.

Tyrimų metu aptiktos ir 9 puodų šukės, priskirtinos vėlyvajai kaimiškai keramikai. Jos labai smulkios, ne didesnės kaip 1–3 cm^2. Jų molio masė liesinta smulkiai grūstu akmeniu. Tai 8 indų sienelių šukės ir 1 pakraštėlio (smailėjančia lūpa) šukė, kurios tikriausiai skirtinos puodynėms. Viena šukė dengta ruda glazūra. Visos šukės surastos perartame dirvožemio sluoksnyje. Jos datuotinos XIX a. pabaiga – XX a. viduriu. Jos čia galėjo patekti kartu su mėšlu tręšiant ariamus laukus.

Taip pat ariamame sluoksnyje aptikta ir keletas smulkių fosilijų: suakmenėjusio medžio gabaliukas ir iškastinės plėšrios žuvies (ryklio?) danties fragmentas.

2006–2007 m. archeologiniai tyrimai parodė, jog šį paminklą verta saugoti NKVR. Taip pat vertėtų susirūpinti slenkančiais smėlėtais terasiniais šlaitais ir išvažinėtais keliukais, kurių vietose intensyviai ardomas kultūrinis sluoksnis.

The excavation at the Rėkučiai 2nd old settlement

In 2007 the investigation was continued at Rėkučiai 2nd old settlement (Švenčionys District) located on the NNE shore of lake Kretuonas. One 20 m^2 trench was excavated in the W part of the settlement and the following stratigraphy was recorded. On top were sod and ploughed dark grey sandy soil (up to 17–27 cm thick), under which lay brown (partially ploughed) moraine – sterile soil. But yellowish–whitish aleuritic sand (sterile soil, up to 15–60 cm thick) was discovered under the ploughed soil in the SW and S sides of the trench. Thus no surviving cultural layer was found in the excavated trench (Figs. 1–2). It had been destroyed through ploughing over many years.

A total of 159 flint finds, distinguished by their great minuteness, were discovered during the excavation. The majority (about 90%) of the flint finds do not exceed 1 cm^2 in size. This was evidently caused by a severe shortage of raw flint. In addition, many of the finds had been broken through ploughing over many years. About 22 % of all the flint finds have been in a fire. All of the flint finds lay in the upper ploughed layer of grey top soil.

The flint finds were manufactured from fairly good quality grey imported flint with various shades of colour. Several finds were manufactured from red flint. Over 60 % of all the flint finds are covered with a bluish – whitish patina of varying thicknesses. The bulk of the flint inventory consisted of flakes and debitage (84.3 %), most of which are especially minute, while only 11.3 % were blades and blade fragments. No cores were found and the remains of only 2 used up cores were discovered. Few artefacts were discovered: 1 blade fragment, 1 scraper, 1 fragment of an undetermined artefact, and 2 special purpose artefacts. 1 large dolomitic stone that had been worked on every surface was also discovered.

It is thought that the bulk of the flint finds should be dated to the Mesolithic – Neolithic periods and ascribed to the Kunda and Narva cultures.

9 pot sherds ascribable to late rustic pottery and dating to the late 19th – mid-20th centuries as well as several small fossils: a piece of petrified wood and a fragment of a fossilised tooth lost by a predator fish (shark?) were discovered during the investigation.